

MARKÓ ATTILA

A ROMÁNIAI MAGYAR KÖZÖSSÉG
NEMZETISÉGI ÉS NYELVI JOGAI

*Kárpát-medencei magyar
kisebbségjogi kalauz*

KÉSZÜLT
A MAGYAR KORMÁNY
TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

NPKI | NEMZETPOLITIKAI
KUTATÓINTÉZET

©Nemzetpolitikai Államtitkarság, 2022

©Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2022

Főszerkesztő: Szili Katalin

Sorozatszerkesztők: Ferenc Viktória, Kántor Zoltán, Rákóczi Krisztián

Szakmai lektor: Vizi Balázs

Nyelvi lektor: Fülöp Éva

Kiadja a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.

Felelős kiadó: Erdélyi Rudolf Zsolt

Minden jog fenntartva.

Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás előzetes írásbeli hozzájárulással lehetséges.

Kivitelezésben közreműködött: Acnecom Kft.

ISBN 978-615-6428-02-8

MARKÓ ATTILA
A ROMÁNIAI MAGYAR KÖZÖSSÉG
NEMZETISÉGI ÉS NYELVI JOGAI

*Kárpát-medencei magyar
kisebbségjogi kalauz*

2022

Köszöntöm az Olvasót!

Íme, egy újabb összefoglalót tarthat a kezében a Nemzetpolitikai Kutatóintézet munkatársainak és Markó Attila jóvoltából. Egy újabb, a romániai magyar közösséget érintő állomáshoz érkeztünk, ahol a szerző 15 évvel Románia európai uniós csatlakozását követően nyújt pillanatfelvételt az ott élő nemzeti kisebbségek jogairól, joggyakorlatáról.

A tanulmányban görcső alá veszi a nemzetközi szabályozáson túl az alkotmányban megfogalmazott kisebbségi jogokat, az anyanyelvhasználatot szabályozó törvényeket.

Külön kitér azokra a neuralgikus kérdésekre, mint az egyházi vagy, a magyar nyelvű média, a gyűlöletbeszéd vagy a szimbólumok használatának ügye.

Áttekinti a romániai, valamint a nemzetközi szintű jogbővítési törekvéseket is, beleértve az európai polgári kezdeményezéseket. Az alcímben ezeket jogbővítési kísérletekként aposztrofálja, előre jelezve az eddigi sikerek elmaradását is. Mindannyian tudjuk, hogy ezeket folytatni kell, sőt a jelenleg folyó Európa Jövője diskurzusban is markánsan meg kell jeleníteni a nemzeti kisebbségvédelem területén szükséges szabályozási igényeket. Éppen ezért magam a dolgozatot legszívesebben három ponttal (...) zárnám le, jelezve ezzel is, hogy e munkát befejezni nem, csak abbahagyni lehet.

Külön érdeme az összefoglalónak, hogy mindenki számára közérthető módon rajzolja elénk azt a keretet, ami ma a Romániában saját szülőföldjén kisebbségi sorban élő magyar közösség jogait a XXI. század harmadik évtizedének elején jellemzi, benne a maga hiányosságaival, anomáliáival.

Köszönöm, hogy megtisztelt figyelmével,

Dr. Szili Katalin
miniszterelnöki megbízott,
az Országgyűlés volt elnöke

MARKÓ ATTILA
A ROMÁNIAI MAGYAR KÖZÖSSÉG NEMZETISÉGI ÉS NYELVI JOGAI
A JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE A GYAKORLATBAN

Az 1989-es változásokat követő időszakban számos kísérlet történt a romániai magyar közösség jogainak törvénybe foglalására. A szabályozás igénye elsősorban a kisebbségi anyanyelvhasználat, az anyanyelven történő oktatás és az identitáshoz kapcsolódó egyéb jogok (kulturális, vallási stb.) területét célozta. Ezeknek a kísérleteknek a részleges sikere többnyire a NATO- és az európai uniós csatlakozás előtti időszak nemzetközi politikai nyomásnak történő megfelelés kényszerén múltott. Így születtek meg azok a legfontosabb jogszabályok – tanügyi törvény, anyanyelvhasználatot is szabályozó közigazgatási törvény stb. – amelyek gerince mind a mai napig a hatályos jog része maradt. A csatlakozás utáni időszakban valójában jelentős áttörés már nem történt, és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) kormányzati részvételén vagy ellenzékbe kényszerült politizálásán múlt az, hogy ezeket a jogokat, jogszabályokat sikerült-e tovább finomítani (esetleg bővíteni), vagy azért kellett megküzdeni, hogy ne történjen visszalépés e jogok területén. Az alábbi rövid összefoglaló tanulmány alapvetően azt a célt hivatott szolgálni, hogy a jogtudatossági, jogérvényesítési munkában gyors, kézenfekvő támpontot nyújtson. Ehhez igazodva két szempont szerint tekinti át ezeket a jogokat: egyrészt a jogszabályokban foglalt, írott jog oldaláról, másrészt a jogalkalmazás és a jogok gyakorlati érvényesülése oldaláról közelíti meg a témát. Megjegyezzük, hogy a tanulmány a 2021 áprilisában hatályos jogszabályi környezet alapján készült.

Törvényi háttér

Alkotmányos keret

Románia hatályos, 2003-ban módosított és újra közzétett alkotmányának több rendelkezése is érinti a kisebbségi jogok kérdését. Mindjárt az első szakasz első bekezdése rögzíti, hogy *„Románia szuverén és független, egységes és oszthatatlan nemzetállam”*. A román nemzetállami stratégia abban mutatkozik meg, hogy a nemzeti kisebbségek államalkotó tényezőként történő elismerésének hiányában a kisebbségekhez tartozó személyeket egyfajta másodrendű állampolgárnak tekintik. Ezen a sajátos nemzetállami vízió az sem segít, hogy az alkotmány 4. és 6. szakasza tételesen elismeri: *„Románia az összes állampolgárának közös és oszthatatlan hazája, fajtól, nemzetiségtől, etnikai eredettől, nyelvtől, vallástól, nemtől, vélemény-től, politikai hovatartozástól, vagyontól vagy társadalmi származástól függetlenül”*, illetve azt, hogy *„az állam elismeri és biztosítja a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzéséhez, fejlesztéséhez és kifejezéséhez”*.

Az alapvető jogokat rögzítő fejezetben több rendelkezés is érinti a nemzeti kisebbségek jogait: az őrizetbe vett vagy letartóztatott személy joga, hogy az általa ismert nyelven tájékoztassák az őrizetbe vételről, a letartóztatás okairól, valamint a vádakról (23. sz. (8) bek.); a gondolat, vélemény és vallás szabadsága (29. sz.); az anyanyelv oktatásának és az anyanyelven történő oktatás joga (32. sz. (3) bek.). A jogtudatosságra vonatkozó felmérés és elemzés szempontjából külön említést érdemel az alkotmány 30. szakaszában rögzített kifejezés szabadsága, amely egyfelől szabadnak és sérthetetlennek nyilvánítja minden gondolat, vélemény vagy hitvallás kifejezését, *„élő szóval, írással, képekkel, hangokkal vagy más tömegkommunikációs eszközökkel”*, megtiltja a cenzúrát, és biztosítja a sajtó szabadságát, azonban a szakasz (7) bekezdése bevezet egy legfőképpen a nemzeti kisebbségeket érintő korlátot is. A bekezdés első része a kisebbségek védelmét is hivatott szolgálni: *„a törvény tiltja [...] a nemzeti, a faji, osztály- és vallási gyűlöletre való buzdítást”*. Ebben a felsorolásban kap helyet a területi szeparatizmus tilalma is, amelyet ugyancsak

az egységes nemzetállami felfogás részeként a közbeszéd a kisebbségi közösségi autonómiával azonosít, ezért minden olyan törekvést, amely az autonómia bármilyen formájára utal, eleve alkotmányellenesként kezel. Ezt erősíti az a tény is, hogy mivel az alkotmány lehetőséget biztosít a jogok és szabadságok gyakorlásának nemzetbiztonsági okból történő törvényi korlátozására (53. szakasz), az ország nemzetbiztonsági dokumentumaiban és stratégiáiban vissza-visszatérő módon nemzetbiztonsági kockázatként tekintenek az autonómiatörekvésekre és az autonómiát nyíltan igénylő szervezetekre és személyekre.

Az alkotmány kisebbségi vonatkozású rendelkezései közül meg kell még említenünk a kisebbségek parlamenti képviseletét garantáló 62. szakasz (2) bekezdését, amely kimondja, hogy azok a nemzeti kisebbségi szervezetek, *„amelyek a választásokon nem kapják meg a parlamenti képviseletükhöz szükséges szavazatszámot”* – azaz nem érik el a választási törvény által megszabott bejutási küszöböt – *„egy-egy képviselői helyre jogosultak, a választási törvény feltételei között”*.

A nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználati jogát az alkotmány szavatolja, mind a közigazgatásban, mind pedig az igazságszolgáltatásban. Az alkotmány 120. szakaszának (2) bekezdése értelmében *„azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya jelentős, biztosítják az illető nemzeti kisebbség anyanyelvének használatát, szóban és írásban, a helyi közigazgatási hatóságokkal és a dekoncentrált közszolgálatokkal való kapcsolatokban, az organikus törvény feltételei között”*. Az alkotmány által említett organikus törvény a hatályos közigazgatási kódex, amelyre a későbbiekben bővebben kitérünk, itt azonban annyit megemlítünk, hogy a *„jelentős arány”* a törvény szerint azokat a megyéket és településeket foglalja magába, amelyekben egy adott kisebbség aránya 20% fölötti. Az igazságszolgáltatásban érvényesülő anyanyelvhasználatot az alkotmány 128. szakasza rögzíti: *„a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgároknak joguk van, hogy anyanyelvükön fejezzék ki magukat a bírói hatóságok előtt, az organikus törvény feltételei között”*. Ez esetben az organikus törvény a büntetőeljárási és a polgári perrendtartási törvény.

Végül szólni kell az alkotmány 152. szakaszában rögzített alkotmánymódosítási korlátokról is. Túl azon, hogy az alkotmányban foglalt alkotmánymódosítási korlátok nem szokványos szabályozási formák, a román alkotmányozók azt a célt próbálták elérni, hogy bizonyos témakörökben és bizonyos körülmények között az alkotmányt ne lehessen módosítani. Ettől függetlenül maga a 152. szakasz is módosulhat úgy, hogy ezek a tilalmak vagy azok egy része kiiktatásra kerüljenek, hiszen jogi értékük nincs, nem képezhet jogi akadályt a mindenkori alkotmányozó hatalom akaratával szemben. A kisebbségek szempontjából a legfontosabb módosítási tilalom az állam nemzeti, független, egységes és oszthatatlan jellegére valamint a hivatalos nyelvre vonatkozó rendelkezéseket érinti. Az alkotmányozók azt kívánták elérni, hogy ezek a rendelkezések „örök érvényűek” legyenek, és éppen ezért válik folyamatosan elutasítás tárgyává minden olyan kezdeményezés, amely a közösségi autonómiák bármely formájára vagy a kisebbségi nyelvek regionális hivatalos nyelvvé tételére irányulnak.

Fontosabb nemzetközi egyezmények

Az alkotmány 20. szakasza értelmében a Románia által ratifikált, emberi jogokat érintő egyezmények elsőbbséget élveznek a belső joggal szemben, kivéve, ha a belső jog előnyösebb rendelkezéseket tartalmaz. Románia a legtöbb kisebbségi jogokat is érintő nemzetközi egyezmény részese. Globális szinten az ENSZ *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* és a *Faji Megkülönböztetés Valamennyi Formájának Kiküszöböléséről Szóló Egyezménye* egyaránt része a román belső jognak. Európai szinten is, ideértve az Európa Tanácsot, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet és az Európai Uniót, gyakorlatilag minden olyan egyezményt aláírt vagy ratifikált, amely az emberi jogok és a kisebbségi jogok témájában releváns. A nemzetközi egyezmények és dokumentumok jellemzője, hogy a tagállamok kompromisszumának eredményeként megszületett szövegek jelentős része általános elveket és ajánlásokat fogalmaz meg, jogi értelemben ellenőrizhető, kikényszeríthető mechanizmusok és szankciók nélkül. Kivételt képeznek az *Európai Unió Alapjogi Kartája* és a *Faji megkülönböztetés tilalmáról szóló irányelv*, amelyek az EU tagállamai számára kö-

telező érvényűek és szankciókat is kilátásba helyeznek. Az erős kivételek közé tartozik az Európa Tanács által elfogadott *Emberi Jogok Európai Egyezménye*, amely ugyan nem kisebbségi jogi dokumentumként ismert, mégis az egyezménnyel létrehozott Emberi Jogok Európai Bírósága asztalán számos kisebbségi vonatkozású ügy is szerepelt (pl. a kommunista rendszer által elkobzott egyházi ingatlanok visszaszerzése témájában a gyulafehérvári Batthyáneum vagy a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium ügye, a magyar diákok érettségi vizsgája kapcsán kifogásolt diszkrimináció kérdése, stb.). A kivételek sorába illik bele az Európa Tanács másik két dokumentuma is: a *Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény* (továbbiakban: Kisebbségvédelmi Keretegyezmény) és a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája* (továbbiakban: Nyelvi Karta) olyan értelemben, hogy bár alkalmazásuk nem érvényesíthető európai bírósági úton, de mindkét dokumentumnak szakmai szempontból erős, politikai értelemben pedig jelentős figyelmet követelő alkalmazási mechanizmusa van. Ez az alkalmazási mechanizmus (mindkét egyezmény esetében külön-külön) alapvetően a tagállamok részéről egy periodikus jelentéstevési kötelezettséget állapít meg, amelyet egy független szakmai testület értékel, ezt követően a szakmai testület az észrevételeit és megállapításait határozattervezet formájában a Miniszteri Bizottság elé terjeszti. Az alábbiakban részletesebben a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény és a Nyelvi Karta Románia által ratifikált formájáról ejtünk szót.

A Kisebbségvédelmi Keretegyezményt Románia az Európa Tanács tagállamai közül elsőként, 1995-ben ratifikálta, észrevételek nélkül. A Kisebbségvédelmi Keretegyezmény első cikkelye a „*nemzeti kisebbségek és az ezekhez tartozó személyek jogainak és szabadságainak védelme*” fontosságát hangsúlyozza, valamint azt, hogy ezeket a jogokat az egyetemes emberi jogok részeként ismeri el. A valóságban azonban épp a román alkotmány rendelkezéseit előtérbe helyezve és a kollektív jogok el nem ismerése miatt a román jogfelfogás soha nem értelmezte külön a „*nemzeti kisebbségek*” és az „*ezekhez tartozó személyek*” fogalmát, a jogokat és szabadságokat nem a kisebbségi közösségekhez, hanem kizárólag az egyénhez kapcsolva értelmezi. Anélkül, hogy a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény szövegét részletesen elemeznénk, pontszerűen kiemeljük azokat a legfontosabb szabályokat, amelyek a

kisebbségek (pontosabban a kisebbségekhez tartozó személyek) jogait rögzítik:

- a törvény előtti egyenlőség és a diszkrimináció tilalma (3., 4., 6. szakasz);
- az erőszakos asszimiláció tilalma (5. szakasz);
- a kisebbségekhez tartozó személyek gyülekezési, egyesülési, vélemény-, gondolat- és vallásgyakorlás szabadsága (7., 8., 9. szakasz);
- a kisebbségekhez tartozó személyek anyanyelvhasználati joga a magán- és közéletben, a közigazgatási és vádhatóságokkal való kapcsolataikban (10. szakasz);
- a családi és keresztnévhez való jog, a települések elnevezésének, utcanevek és más tájékoztató táblák anyanyelven történő kifüggesztésének joga (11. szakasz);
- az anyanyelv oktatásának és az anyanyelvű oktatásnak a biztosítása (12., 13., 14. szakasz);
- a közéletben valamint a kulturális, társadalmi, gazdasági életben való részvétel joga, különösen azokon a területeken, amelyek közvetlenül érintik (15. szakasz);
- a kisebbségi lakosság számarányát megváltoztató intézkedések tilalma (16. szakasz);
- a kisebbségekhez tartozó személyek joga, hogy kapcsolatot tartsanak más országokban élő, de közös etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitású személyekkel (17. szakasz).

A Kisebbségvédelmi Keretegyezmény kötelezi a tagállamokat, hogy az egyezményhez való csatlakozás után egy éven belül, a későbbiekben pedig a Miniszteri Bizottság által megállapított időszakokon belül jelentéseket nyújtsanak be az Európa Tanács főtitkárnak az egyezményben foglalt elvek és előírások betartásáról, ennek értékelésére pedig létrehoz egy tanácsadó testületet, amely a jelentések értékelése mellett javaslatokat terjeszt a Miniszteri Bizottság elé.

A Nyelvi Karta a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény szövegéhez képest sokkal pontosabban megfogalmazott és konkrétabb jogokat tartalmaz. Igaz, a Nyelvi Karta szövegének precizitása mögött a dokumentumot elfogadó tagállamok olyan kompromisszuma áll, amely a Nyelvi Karta lényegét is adja: egy olyan „étlapszerű” dokumentum elfogadása, amely lehetővé teszi a ratifikáló tagállamok számára, hogy saját politikai érdekeiknek megfelelően „válogassanak” a nagyon alacsony szintű kisebbségi nyelvi jogok és a magasabb szintű jogok között. A Nyelvi Karta első két része általános elveket és előírásokat tartalmaz, a harmadik része pedig (8–14. cikkely) a társadalmi élet különböző területein – oktatás, igazságszolgáltatás, közigazgatás, média, művelődés, szociális és gazdasági élet, határokon átnyúló kapcsolatok – alkalmazandó sajátos jogokat sorolja fel. Ez a harmadik rész maga az „étlap”: itt a ratifikáló államok minden terület tekintetében a nagyon alacsony és a nagyon magas, esetenként hivatalos nyelvi szintű nyelvhasználati jogok közül választhatják ki a saját nyelvi sokszínűségüknek (vagy inkább saját politikai érdekeiknek) legmegfelelőbb vállalásokat, megoldásokat.

Románia esetében a ratifikálás a nemzeti kisebbségek képviselőivel való hossz-
szas előkészítés eredményeképpen született meg, gyakorlatilag Európa-szerte is modernnek tekinthető formában, azaz minden nyelv esetében differenciáltan, külön-külön védettségi szintet biztosító vállalásokkal, az adott nyelv elterjedtségének, az azt beszélők számarányának figyelembevételével. Ilyen értelemben tehát, a nyelvi sajátosságok és realitások tükrében, viszonylag alacsony szintű vállalások vonatkoznak a nagyon kis mértékben beszélt nyelvek esetében (pl. albán, rutén, örmény) és erősebb, magasabb szintű vállalások az elterjedtebb, szélesebb körben beszélt nyelvek esetében (pl. szlovák, szerb, német, magyar). Ami a magyar nyelvi jogokat illeti, a ratifikálási törvény a legtöbb esetben a közel legmagasabb (de még a hivatalos nyelvi státuszt el nem érő) védettséget biztosító bekezdéseket és alpontokat választotta ki, ezek ritka kivétellel gyakorlatilag azonosak a Romániában hatályos oktatási, közigazgatási, igazságszolgáltatási stb. jogszabályokban foglalt jogokkal.

A Nyelvi Karta 8–14. cikkelyeinek rendelkezéseiből a magyar nyelv vonatkozásában Románia a *2007. évi 282. számú ratifikálási törvénnyel* a következő pontokat és alpontokat építette be a első jogrendbe:

- 8. cikkely – Oktatásügy: - 1. a) (i), b) (i), c) (i), d) (i), e) (i), f) (i), g), h), i); - 2.;
- 9. cikkely – Igazságszolgáltatás: - 1. a) (ii), a) (iii), b) (ii), b) (iii), c) (ii), c) (iii), d); - 2. a); - 3.;
- 10. cikkely – Közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek: - 1. a) (ii), a) (iii), a) (iv), a) (v), b), c); - 2. b), c), d), e), f), g); - 3.; - 4. b), c); - 5.;
- 11. cikkely – Tömegtájékoztatási eszközök: - 1. a) (ii), b) (i), c) (i), d), e) (i), f) (i), g); - 2.; - 3.;
- 12. cikkely – Kulturális tevékenység és kulturális létesítmények: - 1.; - 2.; - 3.;
- 13. cikkely – Gazdasági és társadalmi élet: - 1.; - 2. c), d), e);
- 14. cikkely – Határokon túli cserekapcsolatok: - a); - b).

A Nyelvi Karta is a Kisebbségvédelmi Keretegyezményhez hasonló ellenőrzési mechanizmust működtet, azaz a tagállamok időszakos jelentéstevési kötelezettsége mellett létrehoz egy független szakértői testületet, amely a tagállami jelentésekből kiindulva, a saját vizsgálatai és megállapításai nyomán javaslatokat terjeszt elő a Miniszteri Bizottság számára, ez utóbbi pedig határozatban foglalt ajánlásokat fogalmaz meg a tagállamok számára.

Mind a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény, mind pedig a Nyelvi Karta megteremti annak a lehetőségét, hogy a tagállamok periodikus jelentéseinek esetleges cáfolatára vagy árnyalására a civil szféra (beleértve a kisebbségek szervezeteit is) árnyékjelentéseket fogalmazzon meg. Ezekre a *Jogalkalmazás és anyanyelvhasználat a gyakorlatban* című részben részletesen visszatérünk.

Az anyanyelvhasználatot szabályozó törvények

Oktatási jogok

Romániában a kisebbségi nyelven történő oktatásnak, valamint a román nyelvű tanintézményekben a kisebbségek anyanyelvének és irodalmának önálló tantárgyént történő oktatásának az *2011. évi 1. számú nemzeti oktatási törvény* (a továbbiakban: oktatási törvény) adja meg a kereteit (kiemelten a 10., 45–47., 135., 363. cikkekben), az ebben foglalt szabályokat pedig az *5671/2012. számú tanügyminiszteri rendelettel* elfogadott *Kisebbségi oktatási módszertan* részletezi. E két legfontosabb szabálysomag mellett további részletszabályokat találhatunk még a tankönyvkiadást vagy más oktatáshoz kapcsolódó kérdéseket szabályozó rendeletekben is. Az oktatási törvény és a kisebbségi oktatási módszertan külön rendelkezik a kisebbségek nyelvén történő oktatás kereteiről és módjáról, és külön szabályok vonatkoznak a román vagy az anyanyelvétől eltérő más tannyelvű iskolákban tanuló diákok jogára, azaz hogy a tantervi kereten belül, önálló tantárgyként tanulhassák az anyanyelvüket és irodalmukat. A kisebbségi nyelven történő oktatásban minden tantárgyat anyanyelven kell tanítani, kivéve a román nyelvet és irodalmat. Ez a szabály azért is jelentős, mert korábban a *Románia története* és a *Románia földrajza* elnevezésű tantárgyakat is kötelezően román nyelven tanították, az új szabály szerint azonban csak a tulajdonnevek és helynevek román nyelvű elsajátítása kötelező. A törvény értelmében a nemzeti kisebbségeket az oktatás minden típusában, szintjén és formájában megilleti az anyanyelvű oktatáshoz való jog, amely megfelelő szülői igény esetén csoportokban, osztályokban vagy önálló oktatási intézményekben zajlik. Önálló oktatási intézményt települési vagy megyei önkormányzat határozata, elismert felekezetek, magánjogi jogi személyek (civil szervezetek) vagy tanügyminiszteri rendelet alapíthat. A törvény azt is kimondja, hogy amennyiben a kellő szülői igény ellenére az önkormányzat vagy a miniszter nem hozza létre az anyanyelvű oktatási intézményt, akkor ez törvénnyel is létrehozható. A törvény a továbbiakban szabályozza a kisebbségi tannyelvű oktatási intézmények önálló jogi személyiségének kérdését, a kisebbségi diákok és oktatók arányos képviselési jogát a diákszervezetekben és tanfelügyelőségek keretében, rögzíti a kisebbségi tannyelvű oktatás finanszírozásának

szabályait, beleértve a tankönyvellátást és a kisebbségi diákok ingázásának vagy bentlakásának támogatását.

Az oktatási törvény külön szabályozza a román nyelv oktatásának kérdéskörét. Kimondja, hogy a román nyelvet és irodalmat a teljes közoktatási folyamatban oktatni kell, a kisebbségekhez igazított tantervek és tankönyvek alapján. Egy adott kisebbség érdekvédelmi szervezete azonban kérheti, hogy a román nyelv és irodalom oktatása a román tannyelvű iskolákban érvényes tanterv és tankönyvek alapján történjen – ez különösen a kis lélekszámú kisebbségi közösségekben fordul elő. Emellett a törvény előírja, hogy a kisebbségek nyelvén folyó oktatásban külön tantárgyként kerül bevezetésre a *Nemzeti kisebbségek története és hagyományai*, emellett a történelemtankönyvekben is megfelelő helyet kell szentelni a kisebbségek történetének is. A képességfelmérő vizsgákat, beleértve az érettségi vizsgákat, valamint a különböző felvételi vizsgákat is, minden esetben az adott tantárgyak oktatásának a nyelvén kell lebonyolítani.

A felsőoktatásra vonatkozó szabályok rögzítik, hogy kisebbségi nyelvű felsőoktatás önálló intézményekben, multikulturális felsőoktatási intézményekben (önálló belső szabályzatok alapján működő szervezeti egységekként, tagozatok vagy oktatási vonalak szintjén) vagy román nyelvű felsőoktatási intézmények keretén belül (nem feltétlenül saját szabályzatokkal, de önálló csoportok, tagozatok szintjén) szervezhető. A felsőoktatási intézmények lehetnek államiak, magánintézmények vagy egyházi intézmények. A törvény a záró rendelkezésekben felsorolja az állam által működtetett multikulturális/többnyelvű egyetemeket: a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemet (az oktatás nyelve: román, magyar és német), a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemet (ma: Marosvásárhelyi Orvosi, Gyógyszerészeti, Tudomány- és Technológiai Egyetem) – román és magyar, valamint a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetemet (ma: Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem) – román és magyar.

Anyanyelvhasználat a közigazgatásban

A közigazgatás területén több jogszabály is tartalmaz anyanyelvhasználati jogokat rögzítő szabályokat, ezek közül a legfontosabb a *2019. évi 57. számú sürgősségi kormányrendelettel* elfogadott *közigazgatási kódex*, melynek az anyanyelvhasználatra vonatkozó legfontosabb rendelkezéseit a 94., 135., 138., 195., 198., 199., 253. és 604. cikkelyei tartalmazzák. A 94. cikkely megadja az anyanyelvhasználat kereteit: azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben a legutóbbi népszámlálás szerint egy adott nemzeti kisebbség számaránya meghaladja a 20%-ot, a helyi közigazgatási hatóságok, azok alárendelt intézményei és a központi közigazgatás dekoncentrált közszolgáltatásai (pl. munkaügyi, egészségügyi stb. igazgatóságok, adóhivatal) biztosítják az adott nemzeti kisebbség anyanyelvhasználatának lehetőségét, az alkotmánynak és a Románia által ratifikált nemzetközi szerződéseknek megfelelően. A következő bekezdésben hozzáteszi, hogy azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben egy adott nemzeti kisebbség számaránya nem éri el a 20%-ot, ott a felsorolt hatóságok saját hatáskörben dönthetnek a nyelvi jogok gyakorlásának lehetőségéről és annak kereteiről. A további rendelkezések részleteire bontják a jog gyakorlásának módozatait:

- a települési (községi, városi, municípiumi) tanácsok ülésének napirend-tervezetét a kisebbség nyelvén is közzé kell tenni (135. cikkely, 5. bek.);
- a települési tanácsok ülése román nyelven zajlik, de amennyiben a tanács tagjainak legalább 20%-a egy adott kisebbséghez tartozik, akkor ezek nyelvén is folyhat, a megfelelő román nyelvű tolmácsolás biztosítása mellett (138. cikkely, 3. bek.);
- a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek szóban és írásban fordulhatnak a helyi közigazgatási hatóságokhoz, azok alárendelt intézményeihez és a dekoncentrált közszolgáltatásokhoz, és ugyanazon a nyelven kapnak választ is (195. cikkely, 2. bek.) – ennek a jognak a gyakorlásához a hatóságok és intézmények kötelesek megfelelő kétnyelvű űrlapokat és tájékoztató iratokat biztosítani (195. cikkely, 3. bek.);

- az érintett intézmények ügyfélszolgálati jogköröket gyakorló alkalmazottai között kötelesek az adott kisebbség nyelvét is ismerő személyeket foglalkoztatni (195. cikkely, 5. bek.);
- a helyi közigazgatási hatóságok biztosítják a települések és alárendelt intézményeik nevét/elnevezését és a közérdekű információkat a román nyelv mellett az adott kisebbség nyelvén is kifüggeszteni (195. cikkely, 6. bek.);
- a települési és megyei tanácsok normatív (szabályozó) határozatait az adott kisebbség nyelvén is közzé kell tenni (198. cikkely, 3. bek.);
- a települési és megyei tanácsok személyre szóló határozatait az adott kisebbség nyelvén is közölni kell (199. cikkely, 3. bek.).

Átmeneti rendelkezésként a törvény 604. cikkelye kimondja, hogy amennyiben a törvény hatálybalépése után egy közigazgatási egységben egy adott kisebbség számaránya 20% alá csökken, akkor az anyanyelvhasználatra vonatkozó jogok a soron következő népszámlálás végleges adatainak közléséig érvényben maradnak.

A nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználati jogaira vonatkozó szabályok alkalmazását a prefektus (megyei kormány megbízott) felügyeli.

Végezetül hangsúlyozni kell, hogy bár a törvény számos kérdésben nem tartalmaz rendelkezéseket (például utcanevék kérdése), a Románia által ratifikált, fentebb bemutatott Nyelvi Karta erre vonatkozóan konkrét szabályokat rögzít. Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy bár a közigazgatási kódex 195. cikkelyének 4. bekezdése előírja, hogy a kétnyelvű űrlapok és formanyomtatványok listáját a törvény hatálybalépését követő 120 napon belül a kormánynak határozattal kell elfogadnia, ez a kormányhatározat még nem született meg.

Anyanyelvhasználat az igazságszolgáltatásban

Az alkotmány 128. szakaszának rendelkezéseit a *Bírósági szervezetrendszeréről szóló 2004. évi 304 számú törvény* (alább: Bs.) 14. cikkelye, a *Polgári törvénykönyv* (2009. évi 287. számú törvény – alább: Ptk.) 287. cikkelyének 3. bekezdése, a

Polgári perrendtartás (2010. évi 134. számú törvény – alább: Pp.) 18. cikkelyének 2. bekezdése, valamint a *Büntetőeljárás törvény (2010. évi 135. számú törvény – alább: Be.)* 12. cikkelye és a 329. cikkely 4. bekezdése bővíti ki. Ezek értelmében a következő nyelvi jogokat kell biztosítani:

- a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van anyanyelvükön kifejezni magukat a bíróságok előtt (Bsz.: 14. c. 2. bek.; Ptk.: 18. c. 2. bek.; Be.: 12.c. 2. bek.);
- e jog gyakorlása érdekében a bíróság térítésmentesen tolmácsot köteles biztosítani, beleérve az ügyiratokhoz való hozzáférés jogának gyakorlását is (Bsz.: 14. c. 3. bek.; Be.: 12. c. 3. bek.);
- a vádlott kérésére a vádiratot anyanyelvén is ismertetni kell (Be.: 329. c. 4. bek.);
- amennyiben az eljárásban résztvevők mindegyike kéri vagy érti az adott kisebbségi nyelvet, akkor az eljárás ezen a nyelven is folyhat, de ilyen esetben minden nyilatkozat átiratát vagy eljárási iratot román nyelven csatolnak az ügyirathoz (Bsz.: 14. c. 4–6. bek.);
- a felek kérésére a házasságkötés folyhat a kérelmezők anyanyelvén, feltéve, hogy az anyakönyvvezető ismeri ezt a nyelvet (Ptk.: 287. c. 3. bek.).

Ezek a rendelkezések gyakorlatilag tükrözik a Nyelvi Karta rendelkezéseit, azaz a megjegyzéssel, hogy bár a Nyelvi Kartát Románia minden nyelv esetében a maga sajátosságai és elterjedtsége szerint differenciáltan ratifikálta, annak az igazságszolgáltatásról szóló 9. cikkelye esetében a ratifikálási törvény nem tesz közöttük ilyen különbséget, minden nyelv azonos szintű védettséget élvez.

Egyéb szabályozott jogok

A diszkrimináció tilalma

Románia az európai országok között igen korán, pár hónappal az Európai Unió jogegyenlőségi irányelve (2000/43/EC) előtt fogadta el a *Mindennemű megkülönböztetés megelőzéséről és szankcionálásáról* szóló 137/2000. számú kormányrendeletet. Ez a jogszabály a későbbi módosításokkal (beleértve az irányelvvel való harmonizációval) egy korszerű és hatékony eszközzé vált a diszkrimináció ellen. A kormányrendelet egyik nagy pozitívuma, hogy elismeri a közösséget mint diszkrimináció tárgyát, ezzel gyakorlatilag egyfajta kollektív jogot ismer el. A jogegyenlőség elvét gyakorlatilag minden területen elismeri és védelmezi:

- bíróságok előtti jogegyenlőség
- egyéni biztonsághoz való jog, beleértve azt a jogot is, hogy az állam védelmet biztosítson mindennemű erőszakkal vagy kegyetlen bánásmóddal szemben
- politikai jogok (választásokon és közéletben való részvétel joga, köztisztviselők betöltésének joga)
- polgári jogok (ezen belül: a helyváltoztatás és lakhelymegválasztás szabadsága, az ország elhagyásának és az oda való visszatérésnek a joga, az állampolgárság megszerzésének és az arról való lemondásnak a joga, a házasságkötés és partnerválasztás szabadsága, a tulajdonhoz való jog, az örökléshez való jog, lelkiismereti és vallásszabadság, vélemény- és szólásszabadság, gyülekezési és egyesülési jog, petíciós jog)
- gazdasági, szociális és kulturális jogok (ezen belül: a munkához való jog, a foglalkozás szabad megválasztása, a méltányos munkakörülményekhez és bérezéshez való jog, szakszervezeti jog, lakáshoz való jog, egészséghez és egészségügyi ellátáshoz való jog, szociális védelemhez való jog, oktatáshoz való jog, kulturális és sporttevékenységekben való részvétel joga)
- mindennemű, nyilvános helyeken és szolgáltatásokban való részvétel joga.

A diszkrimináció alapjai (*grounds*) közül tanulmányunk szempontjából a legfontosabbakat, a faji, nemzetiségi, etnikai, nyelvi és vallási alapú diszkriminációt

kell kiemelnünk, ezek tilalma része a diszkrimináció általános tilalmának. A jogszabállyal szankcionált magatartás oldaláról tekintve diszkriminációnak minősül minden olyan aktív vagy passzív magatartás, amely egy személyt, személyek csoportját vagy közösséget más személyekkel, személyek csoportjával vagy közösségekkel szemben indokolatlanul előnyben vagy hátrányban részesít, vagy ha jogtalan vagy megalázó bánásmódnak teszi ki. Ebben a rendelkezésben jelentkezik a már említett kollektív jog, hiszen nemzetiségi/etnikai szempontok szerint ez az egyetlen olyan jogszabályi hely, ahol egy nemzeti kisebbség mint kollektivitás védelmet élvez. További haladó eleme a jogszabálynak, hogy nem tekinti diszkriminációnak a köznyelvben „pozitív diszkriminációnak”, szaknyelvben esélyegyenlőséget biztosító magatartásnak (angol nyelven *affirmative action*) nevezett cselekedetet, mert kimondja, hogy nem minősül diszkriminációnak az az egyébként megkülönböztető cselekedet vagy magatartás, amely a tényleges jogegyenlőség érvényesülését hivatott biztosítani.

A kormányrendelet a diszkriminatív cselekedeteket szabálysértési tényállásként írja le és rendeli büntetni, feltéve, ha az adott cselekmény nem bűncselekmény (ilyen egyébként a törvényben foglalt tényállások zöme, ismertebb példa a nemzeti-ségi vagy faji gyűlöletre való uszítás).

A jogszabály az abban foglaltak alkalmazására, a diszkrimináció megelőzésére és szankcionálására létrehozta az Országos Diszkriminációellenes Tanácsot, amelynek döntési és szankcionálási kompetenciával felruházott vezető testülete a 9 államtitkári rangú tagból álló Igazgatótanács.

Politikai-közéleti részvétel

Romániában a választási jog gyakorlása az alkotmány által biztosított szabadság. A romániai parlamenti választási törvény (*A Képviselőház és a Szenátus megválasztásáról, valamint az Állandó Választási Hatóság működéséről szóló 2015. évi 208. számú törvény*) széles jogosítványokat rögzít a kisebbségek képviseletének biztosítása érdekében. Románia gyakorta ezt hozza fel legfontosabb érvként mind-

annyiszor, amikor a „modellértékű kisebbségvédelemről” beszél. A törvény értelmében ugyanis, amennyiben egy kisebbségi szervezet nem szerez választókerületi mandátumot, de megszerzi az egy képviselői mandátumhoz szükséges átlagos szavazatszám 5%-át (az országosan leadott össz-szavazatok és a parlamenti képviselők összlétszáma kerekítetlen hányadosának 5%-a), akkor megszerez egy mandátumot a képviselőházban. A nemzeti kisebbségekre vonatkozó keretszabályozás hiányában (beleértve a nemzeti kisebbségek meghatározásának hiányát is) a választási törvény azonban tartalmaz egy zárt elvű jelölési és képviselési szabályt: azok a nemzeti kisebbségek jelölhetnek parlamenti képviselőt, amelyek tagjai a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának, ugyanakkor a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának szabályait rögzítő *589/2001. számú kormányhatározat* értelmében a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának a tagjai a parlamentben képvisellel rendelkező nemzeti kisebbségek. Ez alól a szabály alól a választási törvény tartalmaz egy kivételt is, ugyanis azok a nemzeti kisebbségi szervezetek is indulhatnak a parlamenti választásokon, amelyek nem tagjai a Nemzeti Kisebbségek Tanácsának, de közérdekű egyesületeként működnek (ezt a minőséget külön kormányhatározatnak kell elismernie), és jelöltállításkor bemutatnak egy, a legutolsó népszámláláskor magát az adott kisebbséghez tartozónak vallók összlétszámának 15%-át meghaladó tagnévsort. Amennyiben ez a 15%-nak megfelelő szám magasabb, mint 20.000, akkor a tagok névsorának minimum ennyi főt kell tartalmaznia az ország 15 megyéjéből és Bukarestből (megyéenként és a főváros tekintetében minimum 300 taggal).

A helyhatósági választások esetében a jelöltállítási szabályok azonosak a parlamenti jelöltállítási szabályokkal, a bejutási küszöb viszont ebben az esetben minden jelölő szervezet (beleértve a nemzeti kisebbségek szervezeteit is) egységesen 5%.

Magyar nyelvű kultúra és média

Ami a magyar nyelvű kultúra és média szabályozását illeti, ez azonos a román nyelvű média és kultúra kereteivel. Alapvetően az alkotmány által szavatolt véleménynyilvánítási és sajtószabadság keretein belül minden médiaszereplő vagy kulturális tevékenység korlátozások és megszorítások nélkül létezik. Romániában

mindkét terület alapvetően „piaci”, azaz fogyasztói igény szerint működik, a jelentősebb különbség nem az esetleges korlátozásokban, hanem inkább fenntarthatóságában, finanszírozásában mutatkozik meg. A magyar média- és kulturális szereplők is olvasottsági, nézettségi mutatók mentén alakítják tevékenységüket, ez azonban rendszerint kevés a megélhetéshez, emiatt sokkal inkább függenek különböző támogatásoktól, reklámbevételtől.

A média területén általános jogi keretet az audiovizuális törvény ad, a kultúra területén pedig ágazatonként több jogszabály (pl. műemlékvédelmi törvény, ingó kulturális örökség védelméről szóló törvény, könyvtartótörvény, szerzői jogokat szabályozó jogszabályok stb.). Ezek a szabályozások nem tesznek különbséget román és magyar nyelvű média vagy kultúra között, de a közszolgálati média esetében a közszolgálati jelleg védelme érdekében a felügyelő hatósági jogköröket gyakorló Audiovizuális Tanács feladatai között tételesen szerepel, hogy köteles biztosítani a nemzeti kisebbségek nyelvének és kultúrájának védelmét, a kisebbségek nyelvhasználatát, valamint azt, hogy a magántulajdonban levő kábel- és médiaszolgáltatók biztosítsák a kisebbségek nyelvén közzétett csatornák/műsorok továbbítását is azokon a területeken, ahol egy adott kisebbség meghaladja a lakosság 20%-át.

A magyar kultúra területén több civil intézmény is működik, melyek célja a kulturális örökség megőrzése, feltárása, oktatása, összefogása – ilyen például a Kelen Lajos Műemlékvédő Társaság, a nagy múltú Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület vagy a különböző sajtószervezetek (MÚRE, EMIL stb.).

Vallásszabadság, egyházi tevékenység, egyházi vagyon

Romániában a vallásszabadság alkotmányos garanciára épül. Az alkotmány 29. szakaszának vallásszabadságról szóló elvi rendelkezését a *Vallásszabadságról és a vallási felekezetek általános működési kereteiről szóló 2006. évi 489. számú törvény* bontja ki. Ebben a törvényben külön rendelkezések vonatkoznak az elismert felekezetek jogállására és külön rendelkezések a vallási szervezetekre, amelyek nem minősülnek felekezeteknek. A törvény melléklete tételesen felsorolja az elismert

felekezeteket, köztük a történelmi magyar egyházakat (római katolikus, református, unitárius, evangélikus) is. A felekezetek egymás között egyenrangúak, a törvény szerint nincs államvallás. Ugyanakkor a törvény maga emeli ki, hogy az állam elismeri a Román Ortodox Egyháznak és más felekezeteknek a Románia történelmében és társadalmi fejlődésében betöltött szerepét, ezzel gyakorlatilag kiemeli az ortodox egyház vezető státusát. Az állam támogatja az egyházak társadalmi és szociális tevékenységét, hozzájárul az egyházi személyzet javadalmazásához, templomok építéséhez és felújításához. A közoktatásban törvény biztosítja a vallásoktatást, emellett az egyházak oktatási intézményeket működtethetnek saját személyzetük képzésére vagy a közoktatásba integrált oktatási intézmények formájában. Az egyházaknak az oktatás mellett kiemelt szerepük van a szociális szolgáltatások terén (idősgondozás, árvaházak, otthonok stb.), a történelmi magyar egyházak pedig elévülhetetlen szerepet vállalnak a magyar közösségi élet alakításában is.

Az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb egyházi kötődésű témaköre a kommunista rendszer által elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatása. Erre 1998 és 2005 között több jogszabály született, amelyek kezdetben véges, meghatározott számú ingatlanok visszaadását rendelték el, később általános, az ún. *in integrum restitutio* elvére épülő visszaszolgáltatási jogszabályok születtek. Ezek alkalmazása 2012-ig folyamatosnak mondható, a magyar egyházak hozzávetőlegesen 1100 ingatlant kaptak vissza. 2012 után a folyamat megtorpant, mára gyakorlatilag leállt. Az egyházak ezekben az ingatlanokban többnyire egykori oktatási vagy szociális intézményhálózatokat próbálták visszaépíteni.

Egészségügyi és szociális szolgáltatások

Anyanyelvhasználati jogokkal találkozunk a gazdasági és társadalmi élet különböző egyéb területein is. Így például az egészségügyi ellátásban vagy más szociális-gondozó szolgáltatásokban a beteg anyanyelvén is kérhet tájékoztatást állapotáról, ehhez pedig azokban a közigazgatási egységekben, amelyekben egy adott kisebbség számaránya meghaladja a 20%-ot vagy az 5000 főt, kötelezően alkalmazni kell az adott kisebbség nyelvét is ismerő egészségügyi vagy szociális ellátó

szakszemélyzetet (*Az egészségügyi reformról szóló 2006. évi 95. számú törvény, 7. szakasz d) pont*).

Közösségi szimbólumok használata, ünnepnapok

Valójában ezt a témakört, valamint az autonómiáról szóló következő témakört a nem szabályozott, vagy nem létező jogok elnevezés alatt kellene tárgyalni, de a jogi keret bemutatásánál fontos szólni ezekről mint a jogi szabályozás szempontjából hiányzó szeletekről. Ami a közösségi szimbólumokat illeti, valójában nem csupán egy jog hiányáról, hanem annak tiltásáról kell beszélnünk, hiszen az *1994. évi 75. számú törvény* (köznévén: *Zászlótörvény*) nem teszi lehetővé más államok himnuszának és szimbólumainak használatát, csak a román zászlóval és himnusszal együtt, és bírsággal sújtják azokat, akik ezt nem tartják be. Egy 2002-ben elfogadott kormányhatározat ugyan lehetővé teszi, hogy a nemzeti kisebbségek szervezetei használhassák saját szimbólumaikat, ám a gyakorlat azt mutatja, hogy ez csak magánjellegű használatot tesz lehetővé, így például a székely zászló használata hivatalos helyen (például polgármesteri hivatal falán, udvarán vagy épületében) nem megengedett. Külön törvény (*2015. évi 141. számú törvény*) szabályozza a helyi önkormányzatok szimbólumhasználatának jogát, ebbe a körbe a helyi (megyei vagy települési) zászló és címer tartozik. A törvény ugyanakkor nem teszi lehetővé, hogy ezek a szimbólumok olyan elemeket tartalmazzanak, amelyek más államok szimbólumain is fellelhetők, ugyanakkor két közigazgatási egységnek nem lehetnek azonos szimbólumai – ezzel gyakorlatilag attól a lehetőségtől fosztották meg az önkormányzatokat, hogy például Kovászna és Hargita megye közös szimbólumként fogadja el a székely zászlót. A törvény ugyanakkor igen erős állami kontrollt is gyakorol a helyi szimbólumok fölött, hiszen minden szimbólumot, amit egy adott önkormányzat elfogadott, azt kormányhatározatnak kell jóváhagynia.

A nemzeti kisebbségek saját ünnepei tekintetében az állam látszólag bőkezű, hisz az elmúlt évtizedekben több kisebbségi közösség (roma, tatár, bolgár, görög stb.) esetében fogadott el törvényt vagy kormányhatározatot az adott kisebbség „nemzeti” napjának elismeréséről. Nem így történt a magyar közösség esetében,

ahol a parlament 2020-ban elutasította, hogy március 15-e a magyar közösség ünnepe legyen. Ezzel szemben a kisebbségek nyelvének napját szinte minden kisebbség esetében elismerte, így a *2015. évi 279. számú törvény* november 13-át Romániában is a magyar nyelv napjává nyilvánította.

Autonómia

Az autonómia témaköre is szabályozatlan vagy helyesebben: a román közfelfogásban szabályozásra nem elfogadható témakör. Románia parlamentjében az elmúlt évtizedekben több törvénytervezettel is megpróbálkozott az RMDSZ parlamenti frakciója vagy annak tagjai. Több ízben elutasította már a parlament Székelyföld autonómiájának statútumát, a kisebbségi autonómiák személyi elvű, kulturális és sajátos közigazgatási formáit is megfogalmazó kisebbségi törvénytervezet pedig 2005 óta a parlamenti bizottságok fiókjaiban rostokol. Míg a székelyföldi autonómiastatútum – neve szerint is – kizárólag magyar közösségi autonómiaforma szabályozását szerette volna elérni, a kisebbségi törvénytervezet a nemzeti kisebbségek számára nyának és igényeinek megfelelő többszintű, az egyes közösségek által sajátosságaik figyelembevételével választható autonómiaformákat ajánlana.

A székelyföldi autonómia statútuma gyakorlatilag a székely székek történelmi területén, az ottani települési önkormányzatok bevonásával egy olyan széleskörű területi autonómia kialakítását célozza, amely közigazgatási döntéshozatali, gazdasági, pénzügyi jogosítványokat, a magyar oktatási és kulturális intézmények fölötti döntési jogköröket vonná magához. Ez a többször elutasított tervezet gyakorlatilag a székelyföldi magyar közösség igényeit tükrözi, azonban a Székelyföldön kívül élő magyar közösségeket nem érinti.

A kisebbségi törvénytervezetben foglalt háromszintű autonómia (személyi elvű, kulturális és sajátos közigazgatási) eleve azt a célt hivatott szolgálni, hogy egyrészt minden romániai nemzeti kisebbség megtalálja a számára legmegfelelőbb megoldást, ugyanakkor egy adott kisebbség keretén belül is lehessen többféle megoldást alkalmazni annak függvényében, hogy egy adott területen épp többségben,

20–50% között vagy szórványban él. A kisebbségi törvénytervezet elfogadásának igénye minden alkalommal terítékre kerül, amikor az RMDSZ kormányzati szerepet vagy a kormánynak parlamenti támogatást biztosító szerepet vállal.

Jogalkalmazás és anyanyelvhasználat a gyakorlatban

Ebben a részben a fent bemutatott jogi keret konkrét alkalmazásáról, az alkalmazás nehézségeiről vagy akadályairól/akadályoztatásáról szólnunk. Általános jellemzője a romániai kisebbségvédelmi imázs kialakításánál, hogy európai és nemzetközi fórumokon többnyire kizárólag a jogszabályi háttér bemutatására szorítkoznak, a jogszabályi környezet pedig sem európai, sem nemzetközi szinten nem mondható rossznak. Ebből fakad Románia gyakran hangoztatott „modellértékű” jellege, hiszen papíron valóban számos más demokratikus országhoz képest is jobb a helyzet – ez nyilván szépen hangzik, ha eltekintünk attól, hogy nem kevés olyan ország van, ahol nem az írott jog kikényszerítő ereje kell egy többnyelvű felirathoz, hanem a minden napok jószándékú-morális normalitása eredményez rendkívül pozitív gyakorlatot. Ezzel szemben a romániai valóság azt mutatja, hogy nagyon sok nyelvhasználati jog különböző okok miatt papíron maradt, számos jog gyakorlását kifejezetten akadályozzák. A legtöbb jogszabály egyébként is nem belső társadalmi meggyőződésből, hanem sokkal inkább egy éppen aktuális megfelelési kényszerből (ET-csatlakozás, EU-csatlakozás stb.) született, alkalmazásuk esetlegessége mögött az is ott van, hogy igen gyakran nem tartalmaznak szankciót arra az esetre, ha egy polgármester vagy intézményvezető nem tartja be azokat. Az alábbiakban nem tekintjük át a korábban bemutatott jogszabályok mindegyikének gyakorlati alkalmazását, hanem kiemeljük azokat a területeket, ahol a legnagyobb hiányosságok tapasztalhatók.

A kétnyelvű feliratok helyzete

Ha csak bepillantunk egy átlagos heti romániai magyar lapszemlébe, akkor legalább egyszer beleütközünk olyan hírekbe, hogy egyik-másik település névtábláján lefestették a magyar feliratot, vagy hogy nacionalista szervezetek bírósági úton távolítják el a polgármesteri hivatalok épületeiről a községháza/városháza feliratokat. Bár az első esetben ugyan legtöbbször az elkövető ismeretlen marad, de tettét követően az önkormányzat letakarítja vagy kicseréli a táblákat, azaz érvényt szerez a jogszabályi előírásoknak. A második példa már sokkal súlyosabb: itt az igazságszolgáltatás eszközével tüntetnek el egy olyan (igen gyakran történelmi múltú) fel-

iratot, amelynek létét a törvény nem tiltja, ráadásul a törvény által előírt hivatalos és kötelező kétnyelvű tábla ott van az épület falán. A települések ki- és bejáratainál lévő kétnyelvű táblák esetében tehát a legtöbb problémát az intolerancia és gyűlölet szította mázolások, átfestések jelentik. Ezekben az esetekben az elkövetők természetesen soha nem kerülnek a hatóság kezére. Sokkal komolyabb gond viszont az intézmények, utcanevék feliratozása, ez legtöbbször a települést vezető önkormányzatok „jóindulatán” múlik. Erdélyben 323 olyan település van, melynek magyar lakossága meghaladja a 20%-ot, azonban ezen települések hozzávetőlegesen egynegyedében arányuk nem éri el az 50%-ot, így a település vezetésében rendszerint kisebbségben vannak, amiből az is következik, hogy a helyi magyar közösség sokszor politikai alkuk révén „kényszeríti ki” (vagy nem) a nyelvi jogokra vonatkozó törvényi előírások alkalmazását. Értelemszerűen azokon a településeken, ahol a magyar közösség helyi szinten többséget alkot, ott nagyobb eséllyel és átfogóbb jelleggel sikerül érvényt szerezni a nyelvi jogoknak. Különösen igaz ez a nagyvárosokban, hiszen például a 100.000 főnél nagyobb erdélyi városok egyikében sincs magyar többség, és a köztisztviselők zöme ezekben a városokban van. Kilenc ilyen város van: Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Brassó, Nagyszeben, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Nagybánya. Minél nagyobb a magyar lakosság aránya (illetve minél közelebb van az a történelmi időszak, amikor a városban még magyar többség volt), annál élesebb a magyar nyelvi jogokért folytatott küzdelem. Marosvásárhely és Szatmárnémeti két kiemelendő helyszín, ahol jelen pillanatban ugyan épp magyar a polgármester, de nem mindig volt ez így, éppen ezért a kétnyelvű feliratok kérdése is éles vitákat váltott ki. Közismert a marosvásárhelyi kétnyelvű utcanévtáblák fölötti folyamatos vita a korábbi városvezetés idején, ami aztán egy elveszített pereskedésbe torkollott. Ugyanez történt Szatmárnémetiben is, ahol azonban a már második mandátumát töltő magyar polgármester – bár megörökölte elődje perét – fokozatosan próbálja érvényesíteni a kétnyelvűséget a városban. Kolozsvár helyzete azért érdemel néhány gondolatot, mert ugyan Kolozsváron a magyar lakosság számaránya ma már nem éri el (és a 2019-ben elfogadott közigazgatási kódex idején sem érte el) a 20%-ot, de a korábban érvényben lévő (2001-ben elfogadott) közigazgatási törvény idején még igen, így az alkalmazási normákról szóló kormányhatározat mellékletében név szerint szerepelt Kolozsvár is. Mivel azonban a régi közigazgatási törvényt elfoga-

dását követő évben, 2002-ben Romániában népszámlálás volt, és ekkor már a magyar lakosság a 20%-os küszöb alá esett, a polgármesteri hivatal 2017-ig nem volt hajlandó kitenni a kétnyelvű településtáblát. 2017-ben is végül egy bírósági döntés kötelezte erre, ezt követően került ki háromnyelvű (román–magyar–német) tábla a város bejáratainál.

A kétnyelvű feliratok tekintetében a Nyelvi Karta alkalmazásáról szóló periodikus jelentésekben is rendszeren megjegyzi a szakértői bizottság, hogy Románia nem alkalmazza maradandóan (eredeti szakkifejezés szerint „*partially fulfilled*”) az idevágó rendelkezéseket.

A közigazgatás kommunikációs nyelve

A kétnyelvű feliratok csak egy kisebb részét képezik a közigazgatásban törvény által szabályozott nyelvi jogok körének. A jogok legfontosabb része közvetlenül a közigazgatási szolgáltatást igénylő állampolgárt érintik, azaz olyan jogokról beszélünk, amelyek a polgárok ügyintézéséhez, a polgárok és az intézmények közötti levelezés nyelvéhez, a közigazgatási hatóságok által közölt normatív vagy nem normatív szövegek nyelvéhez kapcsolódnak. A legtöbb gond egyébként épp ezeken a területeken tapasztalható, és gyakorlatilag még azokat a települési hivatalokat is érinti, amely településen a lakosság túlnyomó többsége magyar. A köznyelvbe beépült román szakkifejezések (*formulár* – azaz ’formanyomtatvány’, *ădeverinca* – azaz ’elismervény’, *certifikát* – azaz ’bizonylat, tanúsítvány’, *kitânca* – azaz ’nyugta’) azt mutatják, hogy a közigazgatási hatóság és a polgár közötti kommunikáció jelentős mértékben román nyelvű még a székelyföldi magyar községekben is. Valójában a probléma gyökere igen gyakran nem is abban rejlik, hogy az adott önkormányzat megtagadná a törvény alkalmazását, hanem abban, hogy az emberek megszokták: a hivatal az román. Ha eközben megnézünk egy olyan települést is, ahol a magyar lakosság kisebbségben van, itt igen gyakran azért választják az emberek a román nyelvű kommunikációt, mert attól félnek, hogy ha érvényesíteni próbálnák anyanyelvi jogukat, akkor ebből hátrányuk származhat, kérelmeiket elfektetik. Egyfelől tehát vizsgálni kell a helyi hatóság nyitottságát, hajlandóságát, elkötelezettségét egy adott

nyelvi jog gyakorlása érdekében, másrészt pedig azt, hogy a magyar anyanyelvű polgár milyen mértékben igényli, vagy milyen mértékben követeli tudatosan, hogy éljen a törvény biztosította jogával. Számos elemzés, kutatás kimutatta, hogy:

- A magyarok lakta településeken a kétnyelvű (román–magyar) közfeliratozásokat illetően az önkormányzati intézmények zöme eleget tesz a törvényes előírásoknak. Az érintett települések több mint 90%-ában van kétnyelvű helységnévtábla, és az érintett közigazgatási egységek több mint 80%-ában van kétnyelvű felirat a polgármesteri hivatalon. A vizsgálatok nem terjedtek ki az önkormányzati alárendeltségben működő minden szervezeti alegységre.
- A magyar nyelv eseti használata a köztájékoztatásban (különböző közügyek kapcsán) az érintett önkormányzatok 81,6%-ára jellemző; ezeknek valamivel több mint a fele magyarul is közli a helyi tanács napirendjét; valamivel kevesebb mint egyharmaduk teszi elérhetővé az elfogadott tanácsi szövegeket magyarul.
- A magyar nyelv szóban használható a vizsgált közigazgatási egységek 94,2%-ában. Ez igaz, csak annyit jelent, hogy van legalább egy olyan ügyosztály, ahol ezt a jogot biztosítják. Ha a konkrét, viszonylag jelentős ügyfelforgalmú ügyosztályokon belüli (anyakönyv, adó- és illetékosztály) nyelvhasználati lehetőségekre kérdezzük rá, akkor már árnyaltabb a kép, viszonylag kevesebb helyzetben lehetséges a magyar nyelv szóbeli használata. A rendelkezésre álló adatok alapján azt mondhatjuk, hogy az érintett önkormányzatok hozzávetőleg kétharmadában biztosított a magyar nyelv átfogó (tehát a legtöbb, közkapcsolatot is fenntartó ügyosztályon) használatának a lehetősége.
- Az érintett önkormányzatoknak hozzávetőleg a fele biztosítja az írásbeli használat lehetőségét is. De csak egyharmad esetében valószínűsíthető, hogy ez átfogó, általában a hivatalhoz tartozó minden ügyosztályon lehetséges.

A kutatás kitért arra is, hogy az írásbeli anyanyelvhasználat hiányának több oka van. Egyrészt az, hogy bár elég széles körben léteznek kétnyelvű formanyomtatványok vagy az ügyintézkést segítő kétnyelvű iratok, jelen pillanatban még nincs meg az a központi hivatali autoritás, amely ezek használatát egységessé, rendszerezetté tenné. Ez kitűnik abból is, hogy a közigazgatási kódex kétnyelvű formanyomtat-

ványokat és tájékoztató iratokat előíró rendelkezésének alkalmazásához szükséges kormányhatározat (195. cikkely (4) bekezdés) még nem született meg. A kétnyelvű írásbeliség hiányának egy másik oka szervezeti jellegű: egy beadvány bürokratikus folyamatába, a beadvány útjába rendszerint mindig bekerül egy olyan személy, aki nem vagy nem megfelelően ismeri a magyar nyelvet. Végül a már említett szubjektív ok, azaz a kérelmező félelme attól, hogy amennyiben magyar nyelven fogalmazza meg beadványát, ez jobb esetben a román ügyintéző részéről nemtetszést, rosszabb esetben szándékos akadályoztatást eredményez, például azzal, hogy folyamatos hiánypótlást, esetenként „hivatalos fordítást” kérnek. Ezen felül ott van az a „pragmatikus” hozzáállás is, hogy amennyiben román nyelven fogalmazza meg, akkor annak megoldása nem ütközhet semmilyen nyelvi akadályba.

Anyanyelvhasználat az igazságszolgáltatásban

Az igazságszolgáltatás az a terep, ahol a legkevésbé érvényesül a kétnyelvűség. A legalacsonyabb szintű bíróságokon még a zömmel magyarul lakta környezetben is igen kevés a magyar bíró vagy jegyző, ez az arány a bírósági hierarchián felfelé még alacsonyabb. Így gyakorlatilag minimális az esélye annak, hogy például minden szereplő (itt a feleken kívül főként a bíróra, ügyészre, jegyzőre gondolunk) ismerje a magyar nyelvet, és a tárgyalás nyelve ezáltal a magyar legyen. A bírósági gyakorlat egyébként is azt mutatja, hogy mivel a beadványok és a bírósági hivatalos iratok (végzések, határozatok, jegyzőkönyvek stb.) csak román nyelven készülhetnek, az eljárásban részt vevő feleknek nem is áll érdekében minden dokumentumot lefordítani, és a magyar nyelvű irat mellé a fordítást is csatolni. A kétnyelvű írásbeliség tehát emiatt gyakorlatilag nem létezik, a szóbeliség is csak akkor, ha az eljárásban részt vevő összes szereplő ismeri a magyar nyelvet, és a bíró elfogadja, hogy ezen a nyelven beszéljenek.

A másik nehezítő körülmény az, hogy a magyar bírók, ügyészek, jegyzők aránya az igazságügyi szervezetrendszeren belül messze elmarad a magyar lakosság arányától. Ez alapvetően a magyar jogászképzés hiányának (vagy csak igen kis-mértékű létének) tudható be, ennek következményeként annak, hogy nincs megfe-

lelő átlagos magyar jogi szaknyelvi ismeret. Ezt ugyan az elmúlt években pótolni igyekszik a Sapientia EMTE jogi karának képzése, ám ennek a jogászképzésnek a nyelvi jogok szempontjából is mérhető következményei csak évek múlva válnak mérhetővé, észlelhetővé. Ám a megfelelő arányú magyar jogászképzésen túl arra is szükség van, hogy az igazságszolgáltatás területén épphogy néhány cikkely erejéig létező – egyébként jórészt deklaratív jellegű – nyelvi jogokat gyakorlati, az alkalmazás szempontjából releváns feltételeket megszabó normákkal is feltöltsék.

Jogsértések, jogérvényesítési kísérletek

A jog megléte és annak gyakorlati alkalmazása vagy alkalmazhatósága mellett számos más társadalmi-politikai körülmény befolyásolja a nyelvi jogok tényleges érvényesülését. Itt a politikai kommunikációtól a gyűlöletbeszédig vagy a nyilvánvalóan magyarellenes élű perekől a civil jogvédelem mozgásteréig számos olyan körülményre gondolunk, amelyek a közhangulatot, illetve az erre fogékony politikai közeget egyik vagy másik oldalra billentheti, kisebbségbarát vagy kisebbségellenes magatartás irányába vezetheti. Egy magyarellenes közhangulatban pedig értelemszerűen sokkal nehezebb érvényt szerezni az egyébként jogszabályok által szavatolt nyelvi jogoknak. Az alábbiakban ezeket a legfontosabb körülményeket tekintjük át.

Szimbólumhasználat akadályozása parlamenti és kormányzati szinten

Két konkrét eset igényel mindenképp említést. Az egyik a március 15-ét magyar közösségi ünneppé nyilvánító törvénytervezet elutasítása, a másik a trianoni szerződés román hivatalos ünnepnappá nyilvánítása.

Több romániai nemzeti kisebbség esetében fogadott már el a parlament olyan törvényeket, amelyek az illető közösség nyelvének napját vagy ünnepét ismeri el – erről fentebb már tettünk említést. Ilyen a parlamentben 2017-ben benyújtott tervezet is, amely a magyar közösség számára március 15-ét javasolta közösségi ünnepként elismerni. 2020 áprilisában a képviselőház hallgatólagosan elfogadta a Székelyföld autonómiájáról szóló törvénytervezetet, ezt követően Klaus Iohannis román államfő uszító nyilatkozatban vádolta meg az akkori parlamenti többséget, hogy „*odaadják Erdélyt a magyaroknak*”. Az uszító nyilatkozat hatására két hónap alatt több magyar vonatkozású törvénytervezet is váratlan hirtelenséggel napirendre, majd elutasításra került: többek között a székelyföldi autonómiastátutum, a közigazgatási törvény nyelvhasználati jogokat bővítését célzó módosító indítványa, valamint a már említett törvénytervezet, mely szerint március 15-ét a romániai magyar közösség ünnepnapjává nyilvánították volna. A hivatalos indoklás szerint március 15-e azért nem fogadható el a romániai magyarok ünnepeként, mert ez a nap közeledés helyett

ellenérzéseket kelt a románok és a magyarok között. Ettől az érveléstől azonban eltekintett a román parlament, amikor ugyanebben az uszítás által felkorbácsolt időszakban megszavazta, hogy a „trianoni szerződés napjává” nyilvánítsa június 4-ét. Igaz ugyan, hogy az elmérgesedett hangulatban az államfő egyfajta gesztusként első körben nem hirdette ki ezt a törvényt, hanem alkotmányossági kifogást emelt, majd amikor az alkotmánybíróság alkotmányosnak nyilvánította a törvényt, akkor visszaküldte a parlamentnek felülvizsgálatra. A parlament az őszi ülészak elején változatlan formában fogadta el a törvényt, így azt az államfő már köteles volt kihirdetni.

Ugyancsak itt kell megemlíteni azt is, hogy a prefektusok mint a kormány területi képviselői évről évre megbírságozzák a fontosabb székelyföldi városok polgármestereit, amiért a március 15-i nemzeti ünnepen kifüggesztik a magyar zászlót.

Gyűlöletbeszéd

A román államfő 2020. április 29-i uszító kirohanása gyakorlatilag a legmagasabb állami szintre emelte az amúgy is széles körben elterjedt gyűlöletbeszédet. A sportesemények ultráitól gyakran hallott „*Kifelé a magyarokkal az országból!*” jelmondat már kilépett a szélsőséges futballszurkolók nyelvezetéből, és most már emögött húzódik meg egy igencsak széles társadalmi réteget érintő intolerancia. Ez a sporteseményeken kívül megnyilvánul az írott és audiovizuális médiában és a politika színterén is. A médiában megnyilvánuló gyűlöletbeszéd „művelőinek” két kiemelkedő figurája Radu Banciu és Rareș Bogdan, utóbbi jelenleg az RMDSZ-szel koalícióban levő Nemzeti Liberális Párt európai parlamenti képviselője. Kettőjük tévés műsoraiban elhangzott magyarellenes megnyilvánulásokat a román Audiovizuális Tanács több ízben is komoly pénzbírsággal büntette. A politika színterén pedig az RMDSZ-szel épp partneri viszonyban (kormánykoalícióban vagy a kormánynak parlamenti támogatást biztosító viszonyban) levő pártok az együttműködés ideje alatt tartózkodnak a magyarellenes megnyilvánulásoktól, ám abban a pillanatban, ahogy az együttműködés megszűnik, a magyarellenes hangok újra felélednek. Tipikus példája ennek az államfő, aki egyben a Nemzeti Liberális Párt háttérbeli tényleges elnöke: mint már írtuk, 2020. április 29-én durva kirohanásban ment neki

a magyar közösségnek, ezért a Diszkriminációellenes Tanács 5000 lejes bírsággal sújtotta, ezt a bírságot első fokon a legfelsőbb bíróság is helybenhagyta. Kevesebb mint egy évvel később, amikor a Nemzeti Liberális Párt már az RMDSZ-szel koalícióban van, az államfő köszöntő üzenetet küld a magyar közösségnek március 15-e alkalmából, amit eddigi hét évnyi elnöksége alatt még soha nem tett. Egy másik román államfő, Traian Băsescu ezzel szemben elnöksége szinte mindegyik évében levélben köszöntötte a magyar közösséget március 15-e alkalmából, ezzel szemben durva támadást intézett a magyarság ellen 2017-ben, amikor a parlament bizottságai kedvezően véleményezték a március 15-ét közösségi ünnepként elismerő törvénytervezetet. Ez alkalommal úgy nyilatkozott, hogy „*a gazemberek [értsd: a kedvezően véleményezők] eladják az ország történelmét*”, hiszen elfelejtik, hogy március 15-én Erdély Magyarországgal való egyesülését is követelték, és amúgy is „*a romániai magyarokat semmi sem állítja meg abban, hogy március 15-én Budapesten ünnepeljenek*”. Azt lehet tehát mondani, hogy a politika színterén a gyűlöletbeszéd általános jellegű, minden román párt előszeretettel él vele, de konjunkturalisan, a parlamenti többség biztosítása érdekében, időről időre ezek a hangok az együttműködés idejére visszaszorulnak.

A gyűlöletbeszéd parlamenti politikai „szinten tartását” a 2020-as parlamenti választásokat követően egy új politikai szervezet látja el, ez a Románok Egyesüléséért Szövetség (AUR), amely a korábbi fajtiszta ultranacionalista gyűlöletpártok utódként tölti be ezt a szerepet. Ennek a pártnak (mely vélelmezett titkosszolgálati támogatással 9% körüli eredményt ért el a választásokon) a vezetője a fociultraként elhíresült George Simion, és ez a párt áll például az úzvölgyi katonatemetőt megrohamozó szélsőséges megmozdulás mögött. A romániai járványügyi intézkedések ellen nemrég szervezett tüntetések mögött is ez a párt áll, a tüntetéseken viszont az rendelkezésekkel szembeni jelszavak helyett a szokásos „*kifelé a magyarokkal az országból*” kiabálás volt hallható.

Az igazságszolgáltatás mint a magyarellenesség eszköze

A kisebbségi jogok érvényesülésének az elmúlt évtizedben előszeretettel használt eszköze az igazságszolgáltatás. Itt azokról a bírósági eljárásokról beszélünk, amelyek célpontja a magyar közösség – ide több típusú per tartozik. Vannak egyrészt azok a perek, amelyek konkrétan magyar közismert személyek ellen, azok hírnevének és népszerűségének megtörését célozzák – ide tartoznak a székelyföldi előljárók elleni eljárások, amelyek zömmel utólag felmentéssel vagy vádejtéssel zárultak, de ide tartozik az elhíresült székely „terrorper”, melynek nyomán terrorizmus koholt vádja alapján börtönbüntetésre ítélték Szöcs Zoltánt és Beke Istvánt, a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom erdélyi tisztségviselőit.

Vannak továbbá azok a perek, amelyek a magyar közösség intézményrendszerét próbálják gyengíteni – itt elsősorban a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumnak a református egyháztól történt visszaállamosítását, valamint a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Teológiai Líceum (korábbi Római Katolikus Főgimnázium) működésének ellehetetlenítési kísérletét fontos megemlíteni. Ezek a perek az erdélyi történelmi magyar egyházak ingatlanvagyonának visszaszerzése és azok oktatási intézményrendszerének fokozatos visszaállítása ellen irányulnak. A perek következménye alapvetően az egyházi ingatlan-visszaszolgáltatás leállítása.

Végül vannak azok a perek, amelyek a magyar nyelv- és szimbólumhasználat visszaszorítását célozzák: itt kiemelten a Dan Tanasă (jelenlegi parlamenti képviselő az AUR színeiben) személyével fémjelzett Méltóságért Európában Polgári Egyesület (ADEC) által a magyar szimbólumok ellen indított sorozatos támadásokat kell megemlíteni. Ez a szervezet gyakorlatilag abból él, hogy perek százait indította el többségében székelyföldi polgármesterek ellen a magyar vagy székely zászló, a községháza vagy más feliratok eltávolítása érdekében. Ezeket a pereket Dan Tanasă és egyesülete sorra megnyerte, így bírósági döntés kötelezte a polgármestereket arra, hogy eltávolítsák a székely zászlót az intézményekről, közterületről, a polgármesteri hivatalok belső tereiből, valamint arra, hogy eltüntessék a – néhol történelmi hagyományokra visszatekintő – községháza feliratokat az épület homlokzatáról. Új

fejlemény ezekben a perekben az, hogy néhány közülük elérte a strasbourgi Emberi Jogi Bíróság ingerküszöbét, és van már példa arra, hogy ilyen ügyben az európai talárosok az adott magyar szimbólum védelmében hoztak döntést.

Hazai jogérvényesítési kísérletek

A különböző színtereken jelen lévő magyarellenes hangulattal szemben a magyar közösség megpróbál minden eszközzel érvényt szerezni saját jogainak. A politikai képviselő mellett szép számmal működnek Erdély-szerte olyan civil szervezetek, amelyek célja a magyar közösségi identitáshoz fűződő jogok érvényesítése. A teljesség igénye nélkül megemlíthetjük a *Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálatot*, a *Musai-Muszáj* akciócsoportot, a *Romániai Magyar Jogvédő Egyesületet*, a *Székelly Figyelő Alapítványt*, melyek a különböző érzékenyítő tevékenységtől a konkrét, peres jogvédelemig minden olyan feladatot ellátnak, amelynek célja vagy eredménye a kisebbségi jogok érvényesülése. A kolozsvári háromnyelvű településtáblák, a különböző időszakos jelentések a nyelvi jogok alkalmazásának helyzetéről, az úzvölgyi erőszakos temetőfoglalás ügye, a Dan Tanasă-féle perekben nyújtott jogsegély csak néhány példa abból a munkából, amelyet ezek a szervezetek végeznek. Annak ellenére, hogy tevékenységük jelenlegi egyetlen korlátja a megfelelő számú, kisebbségi jogvédelemben jártas magyar jogász hiánya, azt lehet mondani, hogy ezek a szervezetek most már nem csupán belföldön ismertek, hanem igyekeznek az európai és nemzetközi civil porondon is jelen lenni, hiszen a cél alapvetően az, hogy a különböző jogsértésekről, a jogok érvényesülésének akadályozásáról a nemzetközi közvélemény is tudomást szerezzen, és támogassa ezeket az erőfeszítéseket.

Európai uniós és más nemzetközi szintű jogérvényesítési és jogbővítési kísérletek

Tekintettel arra, hogy Románia rendszerint nem belső meggyőződésből, hanem sokkal inkább a nemzetközi megítélést javító politikai érdektől vezérelve fogadta el a legtöbb kisebbségi jogot rögzítő jogszabályt, ezért különösen fontos, hogy a valós helyzetről, jogsértésekről, kisebbségellenes politikáról az európai és nemzetközi közvélemény megfelelően tájékoztatást kapjon, illetve hogy az európai és

nemzetközi intézményrendszer egyre szélesebb formában ismerje el, támogassa, esetenként pedig szabályozza is a kisebbségi jogokat. Ezt a célt két fontos módszerrel lehet követni: egyik út az erős nemzetközi kapcsolatrendszer kialakításával egy folyamatos tájékoztatási mechanizmus, amely megvalósulhat rendszeres hírlevelek, kiadványok, jelentések vagy árnyékjelentések formájában. A másik út pedig a megfelelő politikai partnerek segítségével az európai és nemzetközi kisebbségi jogvédelmi egyezmények alkalmazásának kikényszerítése és megerősítése, európai szintén pedig a létező kisebbségi jogi szabályozás bővítése. Természetesen olyan széles nemzetközi porondon, mint amilyen az ENSZ vagy szakosított szervezetei és intézményei (esetünkben főként az UNESCO, az Emberi Jogi Bizottság és a néhány kisebbségvédelmi dokumentum – pl. *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól, 1992*) a jogérvényesítés konkrét eszközei kevésbé állnak rendelkezésre, és ez abból a szempontból még „érthető” is, hogy az ENSZ dokumentumait és gyakorlatát olyan „minimális” követelményrendszernek tartják, amelyeket ma már a legtöbb állam be tud tartani, ezért a fegyveres etnikai konfliktusok hiányában a Kárpát-medencei magyar közösség jogainak kérdése nincs központi helyen a nemzetközi figyelem tekintetében – az ENSZ mechanizmusai pedig egyébként is „távolinak” és „túl puhának” tűnnek. Ennek ellenére a megfelelő tájékoztatás, a kisebbségi jogok helyzetének rendszeres ismertetése rendkívül fontos, különösen az említett nyilatkozatban foglaltak alkalmazásának figyelemmel követése céljából létrehozott ENSZ Kisebbségi Munkacsoport rendszeres tájékoztatása.

Sokkal intenzívebb jogérvényesítési munka folyik az Európa Tanács és az Európai Unió színterén. A Kisebbségvédelmi Keretegyezmény és a Nyelvi Karta ellenőrzési mechanizmusában számos romániai magyar szervezet vesz részt aktívan, az elmúlt évtizedben több eredményes árnyékjelentés is született. Eredményességük abban mérhető, hogy az árnyékjelentésekben foglaltakat a szakértői bizottságok rendszerint figyelembe veszik saját jelentésük elkészítésekor, valamint a Miniszteri Bizottság által elfogadott ajánlásokban. Szintén rendkívül fontos például az RMDSZ szerepe az ET Parlamenti Közgyűlésének munkájában, itt a tájékoztatások mellett a különböző tematikus jelentések adnak lehetőséget a romániai kisebbségi jogi hely-

zet bemutatására, alakítására, emellett rendkívül fontos a Helyi vagy Regionális Önkormányzatok Kongresszusának munkájában való aktív részvétel is. Az Európai Unió keretében kisebbségi jogi dokumentumok hiányában épp a jogalkotás lehetősége adja a kihívást. Az Európai Unió ugyan nem tartja saját hatáskörébe illőnek a konkrét kisebbségi jogok rendezését, ám számtalan olyan terület van, amelynek szabályozása áttételesen ugyan, de közvetlenül érinti a kisebbségek jogait. Ilyen terület például a megkülönböztetés tilalma, amelyet a *2000/43/EC jogegyenlőségi irányelv* révén már a szabályozott területek között tudhatunk. Vannak ugyanakkor olyan területek is, amelyek szabályozása szintén létezik ugyan, de a szabályozás nagymértékben figyelmen kívül hagyja az adott területen tetten érhető nyelvi vagy kulturális sokszínűséget, eltekint attól, hogy egy az Unió tagállamain belül számtalan olyan sokszínű régió létezik, amelyen belül bizonyos témakör szabályozása az ott élő közösségekre hátrányos hatással van, vagy legalábbis olyan helyzetet teremt, hogy az ott élő nyelvi közösségek nem tudnak élni az adott uniós jog által biztosított lehetőséggel. Ezen a helyzeten próbál meg javítani két Erdélyből indított európai polgári kezdeményezés, amelyek célja a kisebbségek számára megteremteni azokat a jogi és gyakorlati kereteket, hogy az EU által biztosított normarendszer tekintetel legyen a nyelvi és kulturális sokszínűségekre is. Az egyik ilyen kezdeményezés az RMDSZ által indított *Minority SafePack Initiative*, amelynek célja, hogy az EU fogadjon el olyan normákat, amelyek a nemzeti és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek védelmének javítását és az Unió kulturális és nyelvi sokszínűségének megerősítését szolgálják. A javasolt normáknak a regionális és kisebbségi nyelvek, az oktatás és a kultúra, a regionális politika, a részvétel, az egyenlőség, az audiovizuális és egyéb médiatartalom, illetve a regionális (állami) támogatás terén kellene magukba foglalniuk szakpolitikai intézkedéseket. Ezt a kezdeményezést a megfelelő számú aláírás begyűjtése után az Európai Parlament többségi szavazattal támogatta, ám a Bizottság úgy ítélte meg, hogy az abban foglalt célkitűzések a már hatályos jogszabályok és szakpolitikai intézkedések teljes körű végrehajtásával kellően előmozdíthatók, ezért nem helyez kilátásba új jogi aktust. A kezdeményezés ezzel formailag az eljárás végére ért, ám a parlament támogató állásfoglalását maga mögött tudva a kezdeményezők további lépéseket terveznek. A másik európai polgári kezdeményezést a Székely Nemzeti Tanács indította *Kohéziós politika a régiók egyen-*

lőségéért és a regionális kultúrák fenntarthatóságáért címmel. Ez a kezdeményezés jelenleg még az aláírásgyűjtés fázisában van, célja, hogy az Unió kohéziós politikája kezelje kiemelt figyelemmel azokat a régiókat, amelyeket nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nyelvi sajátosságok különböztetnek meg az őket körülvevő régióktól. Ennek érdekében olyan jogalkotást javasol, amelynek eredményeképpen úgy legyen megelőzhető a fentiekben jelzett régiók, köztük a közigazgatási hatáskörökkel nem rendelkező földrajzi körzetek lemaradása, hogy közben sajátosságaik ne változzanak meg. Ehhez biztosítani kell számukra a hozzáférés esélyegyenlőségét a strukturális alapokhoz, minden más EU-alaphoz, -forráshoz, -programhoz, meg kell teremteni a garanciákat sajátosságaik fenntartásához, a megfelelő gazdasági fejlődéshez, hogy az Unió átfogó, harmonikus fejlődése fenntartható legyen, és kulturális sokszínűsége is fennmaradjon.

Meg kell még jegyeznünk mindkét polgári kezdeményezés kapcsán, hogy a nyilvántartásba vételüket az Európai Bizottság kezdetben megtagadta. Ezt mindkét esetben megtámadták a kezdeményezők, az Európai Unió Bírósága pedig helyt adott kérelmüknek, így a Bizottság végül nyilvántartásba vette azokat. Fontos még megjegyezni azt is, hogy mindkét perben Románia az Európai Bizottság oldalán nyújtott be beavatkozási kérelmet azzal az érveléssel, hogy *„meg kell előzni az EU hatáskörének bírósági úton történő kibővítését, olyan területekre, amelyek a tagállamok szuverenitása alá tartoznak, mint például a nemzeti kisebbségek jogainak védelme.”*

